

Tomasz Hergesel, Bogusław Kryszczuk

Posłannictwo Sługi

Wrocławski Przegląd Teologiczny 13/2, 33-47

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

KS. TOMASZ HERGESEL, BOGUSŁAW KRYSZCZUK
(WROCŁAW)

POSŁANNICTWO SŁUGI

Księga Izajasza, wielkiego proroka judzkiego z VIII w. p.n.e., została przez całą tradycję tekstu przekazana w jednolitej postaci; sześćdziesiąt sześć rozdziałów potraktowano jako całość i przypisywano zgodnie jednemu autorowi. Ze względu na prowadzenie dociekań literackich, filologicznych, historycznych oraz analizy teologicznej dokonano zmiany tego założenia. Dzisiejsi uczeni wyróżniają trzy części Izajasza: Proto-Izajasz (rozd. 1-39), Deutero-Izajasz (rozd. 40-55) oraz Trito-Izajasz (rozd. 56-66)¹.

W I pieśni „Sługa” występuje anonimowo. Dowiadujemy się jednak, że będzie przestrzegał Prawa Jahwe i że przyniesie narodom Prawo. Będzie ono jednak polegało na czym innym niż do tej pory. Podstawą jego będzie miłosierdzie i przebaczenie Boże. U ewangelistów (Mk 1,11; Mt 3,13-17; Łk 3,22) odnajdujemy echo tych nowych objawień, ale Sługa Jahwe już się konkretyzuje, po zmianie wyrazu „sługa” na „syn” wiemy, że chodzi tu o Jezusa².

I. PIERWSZA PIEŚŃ SŁUGI JAHWE (42,1-9)

Ogólnym tłem wszystkich przemówień proroka Izajasza są ostatnie lata niewoli babilońskiej i czasy wystąpienia na wschodzie Cyrusa, króla perskiego. Przemó-

¹L. Stachowiak, *Księga Izajasza*, t. II-III, w: *Pismo Święte Starego Testamentu* (PŚST), t. IX, cz. 2, Poznań 1996, s. 21.

²H. Langhammer, *Życie człowieka w świetle Biblii. Antropologia biblijna Starego i Nowego Testamentu*, Rzeszów 2004, s. 386.

wienia te uwzględniają warunki historyczne, które rozegrały się od chwili ukazania się na widowni politycznej Cyrusa, aż do upadku Babilonu włącznie³.

Fragment Deutero-Izajasza (Iz 40-55) zawiera obietnice wyzwolenia Izraela spod panowania babilońskiego⁴.

W IV pieśni o Słudze Jahwe zawarta jest refleksja narodu będącego w niewoli, szukającego sensu swojego cierpienia i ofiary⁵.

Jest wiele hipotez co do tłumaczenia słowa *ebed* Jahwe – „Sługa” Jahwe:

– grupa ludzi: cały naród izraelski, figura alegoryczna – symbol społeczności Izraela;

– indywidualistyczna, gdzie *ebed* to może być: Mojżesz, Hiob, Jozue, Jeremiasz, Deutero-Izajasz, Zorobabel lub inna osoba;

– postać mityczna, przejęta z mitologii babilońskiej lub ugaryckiej;

– Mesjasz: choć niektórzy widzą w Nim naród izraelski, inni samego autora, jednakże porównanie IV pieśni szczególnie z relacjami ewangelistów o męce Chrystusa przekonuje wielu, że jest to jedyna słuszna interpretacja⁶.

Propozycja nazwy tekstu (Iz 42,1-9) została wzięta z Pieśni Mojżesza (Pwt 32,36) i być może z Księgi Psalmów (Ps 135,14). Wcześniej tytułu „Sługa Jahwe” używali prorocy: Jeremiasz i Ezechiel (Jr 30,10; 46,27-28; Ez 28,25; 37,25). Ten tytuł oznaczał kogoś pozostającego w specjalnej relacji do Boga. Sługa Jahwe to określenie analogiczne do wyrażenia „sługa królewski”. To też tytuł, ale wyższego urzędnika na dworze izraelskim, powołanego do spełniania specjalnych funkcji i poleceń monarchy. Izrael jest wygnańcem, jest umęczony w niewoli babilońskiej. Nie ma tu żadnego podobieństwa do królewskiej postaci Sługi Jahwe. Ale Izrael nie jest już „nie-moim-ludem”, ale naprawdę jest „moim ludem” (Iz 40,1)⁷.

Jest to niezwykle sługa – wybrany, który ma spełnić wielką misję. „On przyniesie narodom Prawo”, ale nie po to, aby rządzić twardą ręką, lecz będzie pełen miłości i miłosierdzia wobec narodów⁸.

1. Wybrany Sługa Boży

Przeprowadzając analizy tekstu (Iz 42,1-9), nie ustalono, kim był w założeniu autora Sługa Jahwe: osobą indywidualną, reprezentantem zbiorowości czy też samą zbiorowością⁹. Bóg wobec swego Sługi miał jakieś wyjątkowe zamiary:

³ J. Archutowski, *Sługa Jahwy w Księdze Izajasza Proroka*, Kraków 1923, s. 34.

⁴ O. Eisfeldt, *Einleitung in das Alte Testament* (NTG), Tübingen 1964, s. 453.

⁵ J. Łach, *Stary Testament o swoich największych postaciach*, Rzeszów 2002, s. 137.

⁶ *Stary Testament*, t. II, red. Michał Peter (ST), Marian Wolniewicz (NT), Poznań 1975, s. 807nn.

⁷ G.A.F. Knight, *Servant Theology. A Commentary on the Book of Isaiah 40-55*, *International Theological Commentary*, Edinburgh 1984, s. 43.

⁸ H. Langkammer, *Życie człowieka w świetle Biblii...*, s. 386.

⁹ L. Stachowiak, *Księga Izajasza...*, s. 97.

„Oto mój Sługa, którego podtrzymuję,
Wybrany mój, w którym mam upodobanie.
Sprawiłem, że Duch mój na Nim spoczął;
On przyniesie narodom Prawo”.
(Iz 42,1)

Nie można powiedzieć, że ten Sługa Pański będzie kimś ważniejszym niż np. Mojżesz (por. Lb 12,6-8) czy prorok Jeremiasz (Jr 1,4-5). Sługa jest wybrany spośród wielu, dzięki temu, że Bóg w Nim sobie upodobał. Podobny jest do wielkiego proroka lub przywódcy, którego Bóg powołuje do wykonania specjalnego zadania. Ta charakterystyka postaci przypomina wyraźnie opis chrztu Jezusa w Jordanie (Mk 1,11) z otrzymaniem Ducha Świętego (por. Mt 3,13-17). W następnych słowach pieśni Jahwe przedstawia swojego Sługę. Teraz można stwierdzić, że ten wybór ma głębsze źródło: miłość Boga do Sługi i wielkie zamiary wobec wszystkich ludzi:

„Nie będzie wołał ni podnosił głosu,
nie da słyszeć krzyku swego na dworze.
Nie złamie trzciny nadłamanej,
nie zgasi knotka o nikłym płomyku.
On niezachwianie przyniesie Prawo.
Nie zniechęci się ani nie złamie,
aż utrwali Prawo na ziemi,
a Jego pouczenia wyczekują wyspy”.
(Iz 42,2-4)

Sługa Jahwe nie będzie pełnił swej misji w sposób krzykliwy, nie będzie zabiegał o nadanie jej rozgłosu. Spokój cichość i nadzwyczajny umiar – to cechy działania Sługi. Podkreślają jeszcze te walory obie metafory: o nadłamanej trzcinie i tłącym się knocie¹⁰. Bóg, działając w zgodzie ze swoim planem, którego celem jest zbawienie, wybrał swojego Sługę i podtrzymuje Go. Umocnił swego Sługę, ponieważ Sługa nie byłby w stanie spełnić tej misji o własnych siłach. Bóg położył swego Ducha na Słudze, aby stworzyć związek sakramentalny. Sługa jest więc posłuszny Duchowi w sposób cichy i spokojny¹¹.

¹⁰G.A.F. Knight, *Servant Theology...*, s. 45.

¹¹J. Homerski, *Zbawiciel zapowiedziany – Sługa Pański (Iz 42,1-7; 49,1-6)*, w: *W kręgu dobrej nowiny*, red. J. Szłaga, Lublin 1964, s. 132.

Cztery Pieśni Sługi Jahwe (Iz 42,1-9; 49,1-6; 50,4-9; 52,13-53,12) opisują tajemniczą postać Sługi Bożego. Z jednej strony Sługa przedstawiony jest jako umiłowany, wybrany i odkupiony przez Jahwe, niezależnie od tego, czy miałby nim być Izrael. Z drugiej strony postać Sługi symbolizuje lud Izraela: ślepy, głuchy, złupiony, pełniący rolę niewolnika królów, uginający się pod brzemieniem swoich grzechów¹².

Bóg mówi o sobie, o swoim dziele stworzenia, kwiecistym językiem, stylem typowym dla hymnicznych fragmentów Deutero-Izajasza:

„Tak mówi Bóg, Jahwe,
który stworzył i rozpiął niebo,
rozpostarł ziemię wraz z jej plonami,
dał ludziom dech ożywczy,
i tchnienie tym, co po niej chodzą”.
(Iz 42,5)

W czasach Izajasza różne narody Bliskiego Wschodu wierzyły w moc stwórczą swoich bogów. W tradycji mezopotamskiej człowiek został stworzony przez osobne bóstwo, natomiast tradycje egipskie skłaniały się do przypisania mocy stwórczych wszystkiemu jednemu bóstwu¹³.

Określenie Boga jako Stwórcy, w ścisłym tego słowa znaczeniu, powraca ustawicznie, podobnie jak stwierdzenie Jego suwerennej władzy nad biegiem historii. Podkreślana jest tu potęga Bożego słowa i skutki Jego działania.

„Ja, Jahwe, powołałem Cię z całą słusnością,
ująłem Cię za rękę i ukształtowałem,
ustanowiłem Cię przymierzem dla ludzi,
światłością dla narodów,
abyś otworzył oczy niewidomym,
ażebyś z zamknięcia wypuścił jeńców,
z więzienia tych, co mieszkają w ciemności”.
(Iz 42,6-7)

Bóg wybrał właśnie tego Sługę, a nie innego. Wyposaża Go w umiejętności, potrzebne do pełnienia specjalnej misji. Sługa ma być dla ludzi gwarantem zbaw-

¹²C. Stuhlumeller, *Deutero-Izajasz (40-55) i Trito-Izajasz (56-66), Księga Izajasza*, w: *Katolicki komentarz biblijny* (KKB), 26, Warszawa 2001, s. 646.

¹³J.H. Walton, V.H. Matthews, M.W. Chavalas, *Księga Izajasza*, w: *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii Hebrajskiej* (KBH), tłum. Z. Kościuk, Warszawa 2005, s. 714.

czej woli Boga, dowodem wypełnienia zobowiązania do ich zbawienia. Nazwanie Go „światłością dla narodów” zapowiada, że nie tylko lud Boży, ale wszyscy ludzie otrzymają w osobie Sługi przewodnika – drogowskaz na drodze do Boga. Zapowiedź ta kojarzy się z prorocstwem Izajasza o Emmanuelu: „Naród kroczący w ciemnościach ujrzał światłość wielką” (Iz 9,1).

Misja Sługi Pańskiego ma polegać na otwieraniu oczu niewidomym, wypuszczeniu na wolność więźniów i jeńców.

Bóg jest nie tylko Stwórcą podtrzymującym świat w istnieniu, ale jedynym i wyłącznym Rządcą historii, Autorem zbawienia. Tej godności i chwały nie może dzielić z innymi bogami, którzy zresztą są niczym:

„Ja, któremu na imię jest Jahwe,
chwały mojej nie odstąpię innemu
ani czci mojej bożkom”.
(Iz 42,8)

W kolejnym wersecie jest mowa o obietnicach i ich wypełnieniu.

„Pierwsze wypadki oto już nadeszły,
nowe zaś Ja zapowiadam,
zanim się rozwiną,
[już] wam je ogłaszam”.
(Iz 42,9)

Wydarzenia, które już nadeszły, to groźby, zrealizowane w czasie wygnania narodu wybranego, nowe wypadki – to pokój i zbawienie. Bóg mówi to do Izraelitów w niewoli, którzy swoją wiarą i ufnością mają odpowiedzieć na działanie Boga.

2. Jezus – Sługa Pański

Kiedy Jezus w synagodze uzdrowił w szabat człowieka z uschlą ręką, faryzeusze postanowili Go zabić. Jezus wycofał się z synagogi, a wielu chorych poszło za Nim, wierząc, że ich wszystkich uzdrowi. I tak się stało. Lecz nakazał im, aby Go nie ujawniali. W ten sposób miały się spełnić słowa proroka Izajasza (Iz 42,1-4).

Ewangelista Mateusz zaczerpnął tekst Księgi Izajasza z przekładu syryjskiego, a nie z oryginału hebrajskiego, co pozwala wnosić, że wersety Mt 12,18-20 były znane i używane w środowisku syro-palestyńskim, w którym powstała Ewangelia Mateusza¹⁴.

¹⁴J. Homerski, *Ewangelia według Św. Mateusza*, w: *Pismo Święte Nowego Testamentu (PŚNT)*, t. III, cz. 1, Poznań – Warszawa 1979, s. 206.

Mateusz przypomina, że Jezus pełni rolę Sługi Jahwe:

„Oto Sługa mój, którego wybrałem,
 Umiłowany mój, w którym moje serce ma upodobanie.
 Położę ducha mojego na Nim, a On zapowie prawo poganom.
 Nie będzie się spierał ani krzychał,
 i nikt nie usłyszy na ulicach Jego głosu.
 Trzciny zgniecionej nie złamię
 ani knota tlejącego nie dogasi, aż zwycięsko sąd przeprowadzi.
 W Jego imieniu narody, nadzieję pokładać będą”.
 (Mt 12,18-20)

Każdy werset ma znaczenie dla posłannictwa Jezusa i kontrastuje z postawą faryzeuszów. Jest to niejako poszerzenie identyfikacji Jezusa, dokonanej podczas Jego chrztu (3,17) i później podczas Przemienienia (17,5)¹⁵.

Sługa Pański jest wybranym Boga, jest Jego umiłowanym, jest pełen Ducha. Obraz akcentuje delikatny i spokojny charakter Sługi, Jego troski o słabych, zniechęconych, zranionych. Poprzez imię swojego Sługi, Bóg daje obietnicę zwycięstwa wszystkim ludziom¹⁶.

II. DRUGA PIEŚŃ SŁUGI JAHWE (49,1-7)

Przemówienie proroka judzkiego z VIII w. p.n.e. w Iz 49,1-7 uwzględnia warunki historyczne, które na zachodzie Azji rozegrały się od chwili ukazania się na widowni politycznej Cyrusa, króla perskiego – aż do upadku Babilonu włącznie. Izajasz w swoim posługiwaniu prorockim przypomniał mieszkańcom Jerozolimy i Judy drogę Jahwe. Napiętnował ich poczynania moralne, niesprawiedliwość i obojętność religijną.

Dynamika i ekspresywność sceny powołania proroczego przedstawiona jest szczególnie sugestywnie w II pieśni o Słudze Jahwe¹⁷.

Władcy Bliskiego Wschodu, których władza pochodziła od bogów, uważali, że ich naczelnym zadaniem jest podbój narodów, natomiast król Persji Cyrus postrzegany był jako wybawiciel¹⁸.

¹⁵ A. Leske, *Ewangelia wg św. Mateusza*, w: *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego* (MK do PŚ), tłum. B. Widła, Warszawa 2001, s. 1171.

¹⁶ B.T. Viviano, *Ewangelia wg św. Mateusza*, w: KKB 46, s. 948.

¹⁷ L. Alonso Schökel, J.L. Sicze Diaz, *I profeti (Commenti biblici)*, tłum. T. Tosa Hi, P. Bougnoli, Roma 1989, s. 355.

¹⁸ J.W. Walton, V.H. Matthews, M.W. Chavalas, *Księga Izajasza...*, s. 719.

1. Wybawienie

Idea zbawienia oznacza to samo, co: być ocalonym; być uwolnionym od niebezpieczeństwa – wykup, uleczenie, zwycięstwo, życie w pokoju¹⁹.

Sennacheryb, król Asyrii (705-681 przed Chrystusem), objął tron ogromnego imperium asyryjskiego. W roku 701 odbył tylko jedną kampanię wojenną na zachodzie²⁰. Ezechiasz (721-693), król Judy, uważany za władcę niepodzielnego, oddanego Bogu Izraela. Pokładał wielką ufność w Jahwe. Izajasz-prorok radził Ezechiaszowi, by nie poddawał Jerozolimy, gdyż Bóg ją ocali.

Zamieszkała ludność czciła Jahwe i zarazem oddała cześć innym bożkom, stełom, aszerom, wężowi miedzianemu, którego uczynił Mojżesz. Ezechiasz przylgnął do swego Boga Jahwe. Nie było po nim podobnego między wszystkimi królami Judy, jak i między tymi, co żyli przed nim. Król Judy przestrzegał wszystkich przykazań Bożych, dlatego Bóg mu błogosławił i był z nim. Ezechiasz zbuntował się przeciwko królowi Asyrii Sennacherybowi i nie okazał mu poddaństwa, jakiego król Asyrii oczekiwał. Sennacheryb najechał wszystkie warowne miasta judzkie i zdobył je. Wtedy król Judy Ezechiasz wysłał poselstwo do króla Asyrii do Lakisz:

„Zbłądziłem. Odstap ode mnie! Cokolwiek mi nałożysz, to poniosę”.
(2 Krl 18,14)

Ezechiasz w zamian za odstąpienie od Jerozolimy dostarczył Sennacherybowi wszystkie pieniądze, które znajdowały się w świątyni Jahwe. Król asyryjski mimo to posłał swego naczelnego dowódcę, dworzana i rabsaka z licznym wojskiem do Jerozolimy. Rabsak, naigrywając się z winy Jerozolimy, mówił:

„Niech was nie zwodzi Ezechiasz, ponieważ nie potrafi was ocalić z mojej ręki”.
(2 Krl 18,29)

Słyszac to, król Ezechiasz rozdarł swe szaty, okrył się worem i poszedł do świątyni Jahwe. Prorok Izajasz przekazał królowi Ezechiaszowi słowa pochodzące od Boga Jahwe, aby się nie bał, gdyż Bóg słyszał wszystkie bluźnierstwa wypowiedziane przez rabsaka.

Kiedy Izrael znajdował się w trudnych chwilach, Bóg wybawiał go od niebezpieczeństwa, wówczas ten lud przeżywał wybawienie przez Boga. Po klęsce Asyryjczyków król Asyrii Sennacheryb zwinął obóz i odszedł do Niniwy.

¹⁹C. Lesonivit, P. Grelot, *Zbawienie* (hasło), w: *Słownik teologii biblijnej* (STB), red. X. Léon-Dufour, Poznań – Warszawa 1973, s. 1117 nn.

2. Odkupienie

W Biblii ściśle powiązana jest idea zbawienia i odkupienia. Bóg „kupi” swój lud Izraela jako naród wybrany przez wyprowadzenie go z niewoli egipskiej²¹. Głównym obrazem odkupienia w Starym Testamencie jest wykup, zapłacenie ceny z myślą o odzyskaniu czegoś, co zostało utracone²².

W celu wyrażenia idei odkupienia używa się trzech różnych rdzeni słów hebrajskich oznaczających:

– odkupienie czy wykupienie dziedzictwa, członka rodziny, dziesięciny oraz różnych przedmiotów i własności (termin prawniczy);

– odkupienie lub wykupienie syna pierworodnego lub zwierzęcia, za odpowiednią zapłatę lub ofiarę (w sposób szczególny w przypadku rozlania krwi); w odniesieniu zaś do Boga – działającego dla odkupienia czy wybawienia swego ludu lub pojedynczych osób, które znalazły się w sytuacjach zagrażających życiu;

– po aktach buntu, nieposłuszeństwa lub niewierności, przywracanie relacji Boga do Jego ludu²³.

W roku jubileuszowym Izraela uwalniano niewolników, pierwotnym właścicielom zwracano ziemię. Nakazów dotyczących roku jubileuszowego nigdy nie zrealizowano. W Starym Testamencie pełni on rolę ideału²⁴.

W drugiej części Księgi Izajasza określenie „Odkupiciel” staje się jednym z najczęściej używanych tytułów Jahwe.

Autor psalmu mówi, że lud Izraela powinien oczekiwać wybawiciela:

„U Pana bowiem jest miłosierdzie
i obfite u Niego odkupienie.
On sam odkupi Izraela
ze wszystkich jego nieprawości”.
(Ps 129 [130],7nn)

Słowo „wybawienie” ma różne znaczenie: wybawienie niewolnika lub jeńca z niewoli, wykup kogoś od śmierci, przez uiszczenie opłaty. Jest to wyrażenie obrazowe, oznaczające uwolnienie z różnego rodzaju nieszczęścia i od win. W ocze-

²⁰ M. Cogan, *Sennacheryb* (hasło), w: *Encyklopedia biblijna* (EB), red. P.J. Achtemeier, Warszawa 1999, s. 1098.

²¹ S. Lyonnet, *Odkupienie* (hasło), w: STB, s. 599.

²² L.J. Ryken, J.C. Wilhoit, T. Longman III, *Wykup, odkupienie* (hasło), w: *Słownik symboliki biblijnej* (SSB), Warszawa 2003, s. 1129.

²³ J.E. Alsup, *Odkupienie*, w: EB, s. 862.

²⁴ L.J. Ryken, J.C. Wilhoit, T. Longman III, *Wykup, odkupienie...*, s. 1130.

kiwaniu Izraela na przebaczenie grzechów jest przekonanie, że Bóg jest pełen łaskowości i miłosierdzia²⁵.

3. Zbawiciel

Jezus wykupił nas od wszelkiej nieprawości i oczyścił lud wybrany. Dla uczniów Jezusa ich Mistrz był oczekiwanym Odkupicielem. Zrozumieli oni ten tytuł po zmartwychwstaniu i zesłaniu Ducha Świętego, oraz że męka i śmierć Jezusa nie były zniweczeniem zbawczych planów Bożych, lecz ich wypełnieniem zgodnie z Pismem.

Izajasz ukazuje sprawiedliwość Bożą, która została objawiona człowiekowi, a także wolę Bożą, którą Izrael powinien zrozumieć, aby żyć²⁶. Poprzez wybawienie nastąpiło zjednoczenie z Bogiem i otworzyła się możliwość dostępu do życia wiecznego.

III. TRZECIA PIEŚŃ SŁUGI JAHWE (50,4-9)

W trzeciej pieśni Sługi Jahwe przedstawione są Jego cierpienia związane ze służbą słowu Bożemu.

Zabiera tu głos postać anonimowa, którą można jednak utożsamić z osobą Sługi występującą w dwóch poprzednich pieśniach Izajaszowych²⁷.

Podobnie jak u proroka Jeremiasza Sługa Jahwe jest wystawiony na niebezpieczeństwa ze strony nieprzyjaciół, a są nimi Izraelici – ci, którzy powinni byli być posłuszni słowu Bożemu (50,4-9).

Prorok Izajasz, a także inni prorocy, używa formuły „słuchajcie słowa Jahwe”, która spełnia rolę bądź to kultową, mądrościową, bądź prorocką, zapowiadającą objawienie Jahwe²⁸.

W Biblii Bóg objawia się poprzez „słowo” skierowane do Jego wybrańców: proroków, którzy przekazują je ludowi. W ten sposób objawia swoją wolę i swoje zamiary. W ST słowo Boże ma znaczenie zasadnicze, przez nie Bóg stwarza wszystko; wypowiada „dziesięć słów” – dekalog²⁹.

Różnica między teraźniejszością a idealną przyszłością polega na tym, że obecnie *Tora* jest odrzucona nawet przez Judę (30,8-14), natomiast później poznają ją wszyscy³⁰.

²⁵ J. Łach, *Księga Psalmów*, w: PŚST, t. VII, cz. 2, Poznań 1990, s. 535.

²⁶ G.A.F. Knight, *Servant Theology...*, s. 129.

²⁷ L. Alonso Schökel, J.L. Sicze Diaz, *I profeti...*, s. 360.

²⁸ L. Stachowiak, *Księga Izajasza...*, s. 114.

²⁹ D.M. Smith, *Słowo* (hasło), w: EB, s. 1108.

³⁰ J. Jansen, W.H. Irwin, *Księga Izajasza. Proto-Izajasz (Iz 1-39)*, w: KKB 26, s. 619.

Słowo Boże działa z Jego mocą i jest skuteczne. Jego działanie jest porównywane z ostrym mieczem i „strzałą zaostrzoną” (Iz 49,2). Przenika wszystko i jak miecz obosieczny oddziela zbawionych od potępionych. Sięga swoją mocą do serca człowieka, tj. do najskrytszej siedziby jego jestestwa, głębin życia ludzkiego, gdzie są podejmowane codzienne decyzje i wybory. Właśnie sercem słowo Boże musi być przyjęte³¹. Jego odrzucenie spotyka się z karą Bożą polegającą często na całkowitym zniszczeniu (Sodoma i Gomora).

Sodoma i Gomora, miasta żydowskie położone nad Morzem Ślonym, najbardziej znane w dolinie Siddom, zostały zniszczone z powodu swoich grzechów. Jezus wielokrotnie porównywał je z grzechami mieszkańców ówczesnej Jerozolimy³². Izajasz piętnuje fałszywe, często zewnętrzne formy religijności³³.

Bóg już nieraz dotknął swoimi karami Izrael za jego zdrady, jednakże on pograża się w dalszym ciągu w niewierności i „niepoznawaniu” Boga. Konsekwencją jego występków jest spustoszenie Jerozolimy, która porównana jest z „szalasem w ogrodzie warzywnym” po najeździe Sennacheryba w 701 r. przed Chrystusem. Bóg wyraża swoje zniecierpliwienie fałszywym kultem. Dlatego przez proroka kieruje ostrzeżenie i nawołuje do przestrzegania Jego słowa: „słuchajcie słowa Jahwe” (Iz 1,10)³⁴:

„Bo z Syjonu pochodzi pouczenie, słowo Jahwe z Jerozolimy”³⁵.
(Iz 2,3)

Wówczas Jerozolima była celem pielgrzymek religijnych. Świątynia syjońska spełniała także rolę trybunału odwoławczego w sprawach religijnych.

W sprawach dużej wagi odwoływały się niekiedy, także sąsiednie narody, pragnąc zaczerpnąć rady u proroka. Słowo „pouczenie” (*tôrâch*) użyte u Iz, tak jak „słowa Jahwe”, należy rozumieć jako objawione wskazówki Boga do prowadzenia życia religijnego. Odczuwano je jako zapowiedź nadania Prawa narodom, a więc ich pełnego nawrócenia³⁶.

Tej drodze rzeczywiście, którą przebywali pielgrzymi do Jerozolimy, odpowiada droga duchowa wynikająca z pragnienia podążania za Panem, za Jego „Prawem i słowem”³⁷.

³¹ A. J. Levoratti, *Moc słowa Bożego*, w: MK do PŚ, tłum. P. Pachciarek, Warszawa 2001, s. 3.

³² F. Rienecker, G. Maier, *Sodoma* (hasło), w: *Leksykon biblijny* (LB), Warszawa 2002, s. 750.

³³ L. Stachowiak, *Księga Izajasza...*, s. 114.

³⁴ A.M. Pelletter, *Księga Izajasza*, w: MK do PŚ, tłum. B. Wodecki, Warszawa 2001, s. 843-861.

³⁵ Tłum. L. Stachowiak, w: tenże, *Księga Izajasza...*, s. 130.

³⁶ Tamże.

³⁷ B. Marconcini, *Księga Izajasza*, w: *Rozumieć Stary Testament. Komentarze duchowe*, tłum. J. Dembska, Kraków 2000, s. 65.

Podobnie usytuowanie świątyni na górze Syjon, która jest widoczna z daleka, i mozolne „wstępowanie” na jej szczyt, należy zestawić z dążeniem ludów ku „górze” w sensie duchowym.

Wywyższona „góra świątyni Jahwe” będzie miała moc przyciągającą do niej narody, które zachęcając się wzajemnie, będą pociągać innych w tym dążeniu. Celem tej pielgrzymki jest nie tylko nauczanie „dróg Bożych”, lecz kroczenie nimi. Tak więc poznawszy prawdy i normy postępowania, otrzymają łaskę umacniającą je i uzdalniającą do „kroczenia Jego ścieżkami”³⁸.

Ocalały lud Izraela powiększony o nawrócone narody, staje się faktyczną świątynią Boga, a chwałą jego będzie „Odrośl Pana”³⁹.

W trzeciej pieśni Sługi Jahwe (Iz 50,4-9) Jahwe wspiera swojego Sługę.

Werset 4 w tym rozdziale jest uszkodzony i niejasny w oryginale, dlatego egzegeci nie są jednomyślni w jego tłumaczeniu. Ks. prof. Józef Archutowski tłumaczy go następująco:

„Pan Jahwe dał mnie
język wyćwiczony,
abym umiał umęczonym odpowiedzieć [...]”.

Inni krytycy starają się oddać sens tego wersetu po swojemu⁴⁰.

Ks. prof. L. Stachowiak proponuje:

„Pan Jahwe dał mi
język ucznia,
bym umiał ulżyć strudzonemu,
wzbudził słowo”.

Trudność w tłumaczeniu polega na tym, że „jedni odczytują w rękopisie *lir^eot*, a inni *la^anôl*”.

We wstępie do trzeciej pieśni jest ukazana rola sługi – proroka, która polega na ciągłym słuchaniu Boga i przekazywaniu Jego słowa wszystkim, tzn. tym, którzy na nie czekają, ale i tym, którzy nie chcą go słuchać. Tak więc to, co mówi prorok, nie pochodzi od niego. To sam Bóg mówi przez niego, a skuteczność nie zależy od inteligencji czy zdolności proroka, ponieważ w tym słowie jest moc Boża.

³⁸ E. Zawiszeński, *Księgi proroków*, Pelplin 1998, s. 49.

³⁹ M. Pelletier, *Księga Izajasza...*, s. 858.

⁴⁰ J. Archutowski, *Sługa Jahwy*, s. 12.

„Strudzeni” to naród cierpiący w niewoli, to także ci, którzy choć mają nadzieję w obietnice Boże, często upadają pod ciężarem życiowych cierpień, a nawet sam prorok, który napotyka tylko niezrozumienie i obojętność.

Oczywiście on się znajduje w sytuacji korzystniejszej. Słowo Boże podnosi na duchu najpierw jego, a on pragnie pokrzepić nim lud mu powierzony⁴¹.

Słowo odkupienia nie mogło wtedy w pełni zadziałać, ponieważ nie nadszedł jeszcze na to czas⁴².

„Pan Jahwe mnie obdarzył językiem wymownym, bym umiał przyjść z pomocą strudzonemu przez słowo krzepiące”⁴³. W tym tłumaczeniu widzimy postawę proroka mówiącego, że to, co mówi i jak mówi, to dar od Boga, którego nie zatrzymuje dla siebie. Staje się narzędziem w ręku Stwórcy, aby podnieść na duchu ludzi utrapionych. Sens tych trzech tłumaczeń wersetu czwartego jest podobny, z wyjątkiem 4b, w którym Stachowiak kładzie nacisk raczej na podległość proroka Bogu, natomiast w dwóch pozostałych jest położony nacisk na otrzymany dar Boży. Choć w. 4 jest początkiem pieśni, zawiera w sobie bardzo dużo ważnych treści. Ukazuje nam bezgranicznie, heroicznie⁴⁴ oddanego i pokornego Sługę. Wyraża on tu także wdzięczność za wyposażenie go w najlepsze dary i umiejętności: „język wymowny, wyćwiczony”. Nie chodzi tu jednak o krasomówstwo, ale o dar głoszenia słowa Bożego, proroctwa.

Innym z darów, które otrzymał Sługa, jest zdolność odbierania objawień Bożych. Mamy tu przed oczami scenę, w której widzimy z jednej strony słuchającego pilnie ucznia, a z drugiej mistrza czuwającego ciągle nad nim, prowadzącego go i wkładającego mu swoje słowo w jego usta⁴⁵.

Prorok utożsamia się z uczniem, co oznacza, że należy do naśladowców, w których sercach znajduje się pieczęć słowa proroczego⁴⁶.

IV. CZWARTA PIEŚŃ SŁUGI JAHWE (52,13 – 53,12)

Na temat Sługi Jahwe wypowiedziało się już wielu egzegetów. Ich poglądy są różnorodne, a nawet często sprzeczne z sobą. Trudności w jednoznacznym określeniu tożsamości „Sługi” pojawiają się, gdy biorą górę względy ideologiczne czy tendencyjność egzegetów.

⁴¹ L. Stachowiak, *Księga Izajasza...*, s. 194.

⁴² G.A.F. Knight, *Servant Theology...*, s. 145.

⁴³ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Poznań 1965.

⁴⁴ B. Marconcini, *Księga Izajasza...*, s. 205.

⁴⁵ E. Zawiszewski, *Księgi proroków...*, s. 111nn.

⁴⁶ C. Stuhlmueller, *Deutro-Izajasz (Iz 40-55), i Trito-Izajasz (Iz 56-66)*, w: KKB 26, s. 662.

Rozumienie Sługi Jahwe jako całego Izraela pochodzi od Żydów. Choć obstają przy swoim stanowisku, nie zaprzeczają, że istnieje związek między pojęciem Sługi Jahwe a Mesjaszem. Wszyscy zgadzają się, że w wierszach 40-55 Iz 52 są przedstawione dwie ważne postacie sługi. Jednakże z tych wszystkich roztrząsań wynika, że Sługa Jahwe nie może być rozumiany jako zbiorowość, lecz jako jedna osoba.

Uznanie, że Sługa Jahwe jest to jedna osoba – osobistość, która otrzymała od Jahwe posłannictwo wobec Izraela i narodów pogańskich – nie rozwiązuje do końca sprawy. Wynika to z jednostronnego podejścia do charakteru i posłannictwa Sługi Jahwe. Jedni uwypuklają jego cechy nauczycielskie, inni mówią tylko o jego roli prorockiej, a jeszcze inni ukazują go jako księcia z rodu Dawidowego.

W każdym razie z treści tych perykop wynika, że jest on kimś nadzwyczajnym, a jego posłannictwo jest niezwykle i wielostronne.

Dochodzimy też do wniosku, że osoba Sługi Jahwe skupia w sobie wszystkie te cechy i zadania, to znaczy jest zarazem prorokiem (nauczycielem), kapłanem i królem.

Inną trudnością, która się pojawia dla wielu egzegetów, to określenie Sługi Jahwe: trzeba tu zaznaczyć, że większość z nich nie uznaje porządku nadprzyrodzonego, a więc i prorocत्व o Mesjaszu. Analizując postać Sługi Jahwe, szukają postaci historycznej narodu izraelskiego i próbują dopasować charakter i posłannictwo Sługi Jahwe do niej. Próby te nie znajdują uznania u innych z prostego powodu: ponieważ nie można znaleźć takiej postaci historycznej, poza Jezusem, której odpowiadałby obraz Sługi Jahwe.

Niektórzy egzegeci podważają autentyczność perykopy, doszukując się wpływów lub zapożyczeń z hymnów lub pieśni religijnych babilońskich czy greckich. Jednakże z ich analizy, w zestawieniu z pieśniami Izajasza widać zasadnicze różnice ideowe, z których najistotniejszą wydaje się ta, że w pieśniach babilońskich przedstawiane są wypadki z przeszłości, jako zjawisko naturalne. Tymczasem u Izajasza jest mowa o słudze, który dopiero w przyszłości ma cierpieć, umrzeć i zmartwychwstać⁴⁷.

Józef Egipski kazał napełnić zbożem wory jego braci. Do każdego z nich rozkazał włożyć pieniądze, którymi zapłacili. W drodze powrotnej, gdy jeden z braci rozwiązał swój wór, aby dać obroku swemu osłu, spostrzegł pieniądze i powiedział o tym swoim braciom. Wtedy oni *ośłupieli*⁴⁸ i pytali jeden drugiego: „Dlaczego Bóg nam to uczynił?” (Rdz 42,28).

⁴⁷ J. Archutowski, *Sługa Jahwy*, s. 110 nn.

⁴⁸ *Ośłupieć* (hasło) [8], w: J. Flis, *Konkordancja SiNT*, Warszawa 1991, s. 842.

W starożytności stosowano różne środki wymiany. Jednym z cenniejszych było srebro, szczególnie w Egipcie było cenione, ponieważ nie było tam jego złóż naturalnych⁴⁹.

W Biblii – od Księgi Rodzaju do Księgi Malachiasza – jest około czterystu wzmianek na temat srebra⁵⁰. Srebro było też przedmiotem pokusy. Bracia sprzedali Józefa Hebrajczyka za 12 sztuk srebra kupcom madianickim⁵¹.

Czwarta pieśń Sługi Jahwe, jego cierpienia, śmierć i chwala:

„Jak wielu osłupiało na jego widok – tak nieludzko został *oszpecony* jego wygląd i postać jego była niepodobna do ludzi – tak mnogie narody się zdumieją, królowie zamkną przed nim usta, bo ujrzą coś, czego im nigdy nie opowiadano, i pojmą coś niesłychanego”.

(Iz 52,14nn)

W rytuale babilońskim znajdujemy analogie co do poniżenia króla, ale są zasadnicze różnice w porównaniu z poniżeniem cierpiącego Sługi Jahwe.

W owym rytuale to kapłan, czyli ktoś z zewnątrz, zmuszał króla do uniżenia i upokarzał go. Sługa Jahwe natomiast sam dał się upokorzyć. Kwestia zasadniczą są różnice w skali cierpienia i poniżenia. Król babiloński był uderzany w policzek, targany za uszy i zmuszany do upadku przed Mardukiem.

Natomiast w pieśni Izajasza mamy obraz sługi, który pozwolił się zmaltretować i oszpecić do tego stopnia, że wręcz nie można było w nim rozpoznać istoty ludzkiej⁵².

Widok ten wprowadził w osłupienie patrzących na niego, co może sugerować także ich przerażenie, a nawet obrzydzenie. Nic nie sugeruje tu ich litości czy współczucia⁵³.

Sługa był zdolny do zniesienia tych niesłychanych cierpień, ponieważ pod Jego postacią ludzką kryło się bóstwo pochodzące od Jahwe⁵⁴.

Oczywiście ówczesni świadkowie tego wydarzenia nie znali planów Jahwe wobec swojego Sługi i uznali, że to, co Go spotkało, to był wynik kary Bożej. Okaże się to dopiero później w sposób jasny, zrozumiały, widzialny, przekonujący „wielu”, że Sługa wypełniał dzieło zamierzone i aprobowane przez Boga⁵⁵.

⁴⁹ J.H. Walton, V.H. Matthews, M.W. Chavalas, *Księga Rodzaju*, w: KBH, s. 60.

⁵⁰ R.A. Conghenour, *Srebro* (hasło), w: EB, s. 1134.

⁵¹ L. Ryken, J.C. Wilhoit, T. Longman III, *Srebro* (hasło), w: SSB, s. 938.

⁵² J.H. Walton, V.H. Matthews, M.W. Chavalas, *Księga Izajasza...*, s. 720nn.

⁵³ E. Zawiszewski, *Księgi proroków...*, s. 118 nn.

⁵⁴ G.A.F. Knight, *Servant Theology...*, s. 165.

⁵⁵ L. Stachowiak, *Księga Izajasza...*, s. 219.

Pierwszy werset IV pieśni mówi, jaki będzie finał cierpień Sługi, jakby prorok chciał złagodzić słowa o cierpieniu, które on ma przejść. W zasadzie streszczają to cztery czasowniki w czasie przyszłym: „powiedzie się”, „wybije się”, „wywyższy”, „wyrośnie”.

Mamy tu do czynienia z podwójnym zaskoczeniem: najpierw osłupieli na widok nie ludzko oszpeconego oblicza, a następnie jeszcze bardziej wobec jego wywyższenia. W tej zapowiedzi Ewangelii widzimy zupełnie inne zachowanie Sługi wobec uświęconego tradycją „oko za oko, ząb za ząb”. Wrażliwość i rozum podpowiadają jeśli nie zemstę, to przynajmniej pragnienie sprawiedliwości. Tu mamy do czynienia z zerwaniem spirali gwałtu i przychodzą na myśl słowa: „Nie daj się zwyciężyć złu, ale zło dobrem zwyciężaj” (Rz 12,21)⁵⁶.

Cierpienie Sługi nie było przypadkiem, lecz było zaplanowane przez Boga w Jego ekonomii zbawienia. Użycie wyrażenia kultowego, liturgicznego: „wydał duszę na ofiarę przebłagalną” – wskazuje na charakter religijny tej ofiary⁵⁷.

Summary

The Servant's Mission

In the Book of Isaiah we find four songs of the Servant of Jahwe. The “Servant” will abide by the Law and He will bring the Law to the nations. It will be the basis for His mercy and for God's forgiveness. This unusual Servant – a Chosen One - has to fulfill a great mission. “He will bring the Law to the nations”, but not as a judge with a hard and strong hand but rather He will be full of love and mercy. We do not find an answer in the text of Isaiah who the Servant of Jahwe is, but we get to know only his mission. The Servant is chosen from among many because God takes a liking in Him. He is similar to a prophet or a leader appointed for a special task. He will not fulfill his mission in a noisy way and He will not look for publicity or popularity. The Servant will suffer, but His suffering makes sense because He will become the Savior of the world.

⁵⁶ B. Marconcini, *Księga Izajasza...*, s. 365 nn.

⁵⁷ M. Peter, *Wykład Pisma Świętego ST*, „Biblioteka Pomocy Seminaryjnych”, t. V, Poznań – Warszawa 1978, s. 560.